

Ивица Тодоровић

Етнографски институт САНУ, Београд

ivica.todorovic@ei.sanu.ac.rs

Жељинска ала. Резултати нових истраживања народних митолошких представа Жупе*

У раду се износе резултати нових етнолошких истраживања спроведених у Александровачкој жупи и околним областима. Нагласак је, на овом месту, стављен на представе о митским бићима, односно о алама и змајевима, које у контексту прикупљене грађе заузимају једно од најистакнутијих места, представљајући специфичност разматране микро-регионалне целине, али и симбол локалног идентитета. Наиме, забележене су изузетно бројне и занимљиве варијанте предања и представа о жељинској али, која – као убедљиво најекспониранији митски ентитет – свакако представља оригиналну особеност Жупе.

Општи оквир

Основни циљ рада је илустративно изношење прелиминарних резултата нових етнолошких истраживања нематеријалне културне баштине Александровачке жупе и околних области – у контексту проучавања посебно наглашених, српских митолошко-религијских и идентитетских образаца.¹ Истраживања су се фокусирали на испитивање нарочито занимљивих семантичких целина, у распону од народних митолошких и религијских веровања до специфичних представа о пореклу, прошлости, историјским личностима (уп. Марковић 2002) итд. На овом месту су изнесене неке од најсликовитијих представа о митским бићима, односно алама и змајевима.² У

Кључне речи:

народна митологија, нова етнолошка истраживања, Александровачка жупа и околне области, представе о митским бићима, але и змајеви, жељинска ала, особени садржаји, идентитет

* Текст је резултат рада на пројекту Етнографског института САНУ бр. 177028: *Стратегије идентитета: савремена култура и религиозност*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ О Александровачкој жупи у општем смислу в. рецимо: Лутовац 1980; Лутовац 1976; Милинчић и Сандић 2006; Милинчић и други 2007.

² У истраживањима спроведеним током 2011. године сакупљено је мноштво информација од великог броја казивача из различитих села Александровачке жупе. Осим тога, у раду је

наредним радовима биће предочени и знатно комплекснији резултати нових истраживања наведене области, која је услед бројних разлога (и са различитих страна) посебно интересантна за савремену српску етнологију, почев од чињенице да је Жупа до сада недоспустиво мало истраживана.³

Између осталог, Александровачка жупа представља зону која у многим аспектима заузима централни положај са становишта српског етничког простора – пре свега уколико се он посматра у дијахронијском контексту – означавајући културно-географску целину у којој су се укрестили динарски утицаји са српског запада, с једне, и (не-динарски) утицаји са српског југа (уп. Лутовац 1980, 20), са друге стране. Осим тога, област Жупе, посматрана у ширем смислу, уједно је била и епицентар српске културе и државе у време владавине Лазара Хребељановића,⁴ непосредно пре Косовског боја 1389. године, који је директно предодредио историју, тј. будућност српске државе и српског народа у наредним вековима. У сваком случају, више је показатеља који нас упућују на потенцијал Александровачке жупе када је реч о сагледавању извесних карактеристичних, „централних“ особина српског етноса и одговарајућег етничког простора,⁵ а такав је случај и са митским обрасцима, односно митским ентитетима.

Представе о митолошким бићима

Разноликост митских ентитета и садржаја

Током истраживања, у области Александровачке жупе констатоване су бројне представе о митским бићима, почев од представа о али, змају, аждаји, змији чуваркући („баји“), вилама, вампирима, санђамама / „ђамама“, караконцулама, „ждрекавцима“, чумама, вештицама итд. Такође, забележене су и разноврсне народне представе о Богу и ђаволу, свецима, светом Сави,

изнесена и разматрана грађа коју је аутору уступио Завичајни музеј Жупе из Александровца; поменута грађа прикупљана је током низа претходних година под покровитељством поменутог Музеја.

³ У контексту наведене чињенице, за нас су од посебне важности сви доступни текстови који су се бавили народним митолошким представама овог краја (в. Костић 1994).

⁴ Примера ради, у Александровачкој жупи су – осим бројних садржаја који говоре о Милошу Обилићу и Цару Лазару (в. Лутовац 1980, 17, 23; Милетић 2004, 9–22; Марковић 2002) – забележене савремене представе о средишњем културном, духовном и образовном значају манастира Дренча у Србији цара/кнеза Лазара и Стефана Лазаревића (уп. Марковић 2002, 236). Уосталом, „после дугог историјског и археолошког истраживања (И. Т.: в. напомену 60 у раду М. Марић) овог локалитета доказано је да је Дренча била дворска црква кнеза Лазара у време изградње Лазарице у Крушевцу“ (Марић 2006, 40). Такође уп. Тошић и Булић 2006.

⁵ Наиме, „у Жупи, као предеоној целини, посебно су се очували у народном обичајном животу и топонимима бројни архаични елементи, као трагови српског средњовековног живота“ (Стојанчевић 1972, 144). В. и непосредне примере у: Марковић 2002, 231–232 и даље.

Цару Лазару и Милошу Обилићу. Као што је већ наговештено, посебно бројне и садржајне су представе о али и змају, а пре свега о жељинској али, тако да ћемо се у овом раду – у складу са одговарајућим просторним ограничењима – превасходно позабавити изношењем различитих варијанти садржаја наведеног типа. Такође, разлог више за проучавање митолошког комплекса формираног око *жељинске але* представља чињеница да је овај ентитет истовремено – кроз различите манифестне изразе – прерастао у један од симбола локалног идентитета.

Жељинска ала

За веома распрострањене приче народа жупског краја заједнички је мотив о постојању неке але у жељинском језеру, на планини Жељин. Забележене су бројне и значењски разгранате представе о жељинској али, при чему на овом месту износимо само неке од њих (које су посебно илустративне са становишта овог рада), разврстане у неколико основних семантичких категорија.⁶

Жељинска ала и тутинска ала (представе о две але)

Са становишта посматрања жељинске але као локалног жупског симбола (и обележја локалног идентитета) посебно су занимљиве представе у којима се она – као заштитник Жупе – супротставља другим, непријатељски настројеним митским бићима. С тим у вези, посебно су заступљени садржаји у којима се жељинска ала помиње заједно са тутинском алом (уп. Костић 1994, 12). (1а) Примера ради, по једној причи, жељинска ала је била у Лукаревини да би узела вино. Када је полетела из Лукаревине, са пуним мешинама црвеног вина, напала ју је тутинска ала и потукле су се. Тутинска ала јој је пробушила једну мешину из које је исцурело црвено вино и просуло се на један брег, а он се и данас зове Црвени брег – по вину које је изашло из мешине жељинске але. А све то се десило због тога што је тутинска ала наручила од жељинске але да јој пошаље грожђе, шљиве и јабуке. Жељинска ала махне крилима и пошаље јој „глогиње, шипкиње и трњине“, а Жупи остави грожђе, јабуке и шљиве. Због тога је, по казивању, „настала свађа између две жене, односно але“. Ово је једна од типичних прича о жељинској али, у којима се она представља као доносилац берићета и добри заштитник Жупе (уп. Раденковић 2001в, 446–447). (1б) С друге стране, постоје варијанте у којима се и једној и другој али приписује тражење људских и животињских жртава. (1б1) Тако је жељинској али периодично на жртву приношена девојка, а (1б2) тутинској али су људи морали да приносе на жртву овна, чиме су је смиривали и она би почела да маше крилима и прави кишу, како би пашњаци били зелени. (1а) Такође, забележене су и бројне, другачије представе о томе

⁶ Као што је већ речено, осим верзија изнесених у овом раду, забележене су и многе друге варијанте, са низом разноврсних мотива. У складу са одговарајућим просторним ограничењем, друге верзије и додатна анализа дотичне проблематике биће изнесени у наредним студијама.

како су некада постојале две але. По једној верзији, прва ала је била на Жељину, а друга на Љу(к)тену. Прва је *желела* да се побију, а друга се *љутила*. И онда су се *поломиле* (она што је желела да се побију је дошла да деле мегдан) на месту које се сада зове Полом (ту се налазе ливаде, испод брда у атару Рогавчине). Тако су та три места добила имена. (1б) По другом казивању, на Копаонику код Трештенице било је неко језеро и у њему ала, која је била другарица але жељинске. Оне су се често дозивале. Рикне ала на Трештеници, рикне ала на Жељину, и са свих страна су доносиле берићет у Рокце и Криву Реку. Након што је погинула ала на Жељину, откопљала се стена и убила алу у Трештеници. Док су оне биле живе, било је и берићета – „један клас мерио је литру“.

Иако се често доводи у непосредну везу са жупским вином, треба нагласити да је, по бројним народним представама, жељинска ала заштитница целе Жупе, а не само винограда (Костић 1994, 12). По једном казивању, у жупским предањима се „жељинска и тутинска ала стално трве“, при чему се у причама наведеног типа жељинска ала представља као локални заштитник, док је тутинска ала увек зла. Примера ради, по већ забележеним представама, када би жељинска ала одлазила негде на дужи време („негде на Копаоник“), онда би се зле силе светиле Жупи и долазило би до непогода са градом (Костић 1994, 14). У општем смислу, може се рећи да бројне представе о жељинској али описују стање благостања и идеалних временских услова, односно извесну врсту рајског стања и златног доба.⁷ Међутим, у народним представама ово „рајско стање“ најчешће ремете или слични непријатељски ентитети (друге але и сродна бића) или, пак, претерана халапљивост але (често се помиње да је захтевала жртве) која на крају доводи до њеног уништења.

Представе о жељинској али и њеном уништавању (представе о али са амбивалентним особинама)

Међу забележеним садржајима, посебно су бројни управо они који говоре о уништавању але у језеру, услед амбивалентних особина које су довеле до одлуке о њеном убијању. (2а) Илустрације ради, по једном казивачу, планина Жељин је у облику седла, а на врху тог седла је било језеро у којем је живела ала и правила штету. Због тога су људи отишли код неке бабе-врачаре да је питају како да се реше але. Она им је рекла да направе коље и да га, зашиљено, окрену на доле, у воду, а одозго да закују даске. И када је ала хтела да изађе ноћу, набила се на то коље. Кажу да је Расина текла недељу дана крвава и тако је – по овој верзији – завршено са жељинском алом. (2б) По другом казивању, постојала је нека ала у Жељинском језеру која је доносила берићет овде, па су је неки људи заковали ексерима у језеру и она више није

⁷ По једном казивању, у време када је жељинска ала била заштитник Жупе – зрно грозда било је као волујско око; тикве су биле огромне, тако да се једна тиква видела с брда на брдо. Такође, у више верзија наглашава се да је ала „превлачила берићет у Жупу са других страна и из других држава“.

могла да изађе и погинула је. А од њене крви је настала Коњска река. Овде је некада могла да роди најбоља пшеница, јер је та ала доносила берићет из далека. (2в) По трећој верзији, ала је некада давно живела на планини Жељину, у језеру које је некада тамо постојало. Она је прождирала народ, стоку и све што се нађе у њеној близини. А у околини тог језера је јако добро рађала пшеница. Људи су желели да искористе ово место па су смислили начин да се језеро затвори тако да ала не може да изађе. У Јелакцима је, на брду званом Борје, растао „борјак“ и они реше да га исеку па да те греде одвуку како би затворили језеро. Тако су и урадили. Дванаест пари волова вукло је једну греду, а два пара су вукла један ексер, па су на крају успели да затворе језеро. Када је схватила да је затворена, ала је скакала и тако разбила главу, после чега су седам дана текле две крваве реке. После тога се ала није појављивала, али ни род више није рађао на том месту као што је било раније.

Атипичне представе о жељинској али.

Такође, забележене су и нестандартне представе о жељинској али, односно о сродним митским ентитетима. Ради илустративног предочавања различитих слојева разматраног митског комплекса, неопходно је навести и неке од верзија овог типа. (3а) По једном казивачу, његов прадеда – док је био на путу са коњем – чуо је неку вику и буку; када је погледао, видео је на путу змију дугачку тридесет метара, са звездом на глави. Куда је она пролазила, остајао је чист пут као да је брисан. Он је видео и како се дигла и одлетела. Прадеда је „од страха прецркао“ и боловао месец дана. По наведеном казивању, „он није знао да је то ала, а то је била жељинска ала“. (3б) Забележена је и прича о томе како је у једној великој пећини, „горе у Врбници“, некада, у давна времена, живела једна ала. Била је она и опасна и велика „као пола трафо-станице“. Због ње ноћу људи нису смели да мрдну даље од куће, јер би их ала одмах сачекала негде у мраку и појела. Људи из села су се једног дана договорили да оду да је сачекају и убију. Они су пошли према њој, поневши виле, мотике, косе. А када су стигли горе затекли су је како спава пред пећином. Умало се нису онесвестили када су је видели, али нису хтели да одустану од своје намере. Један човек ју је ударио мотиком, „кобајаги да се онесвести“, али „где да онесвестиш онолику главу као буре, они су је само пробудили“. Тада кренуше сви да је буше и ударају, а она је почела да бежи право према Себићима. Како је трчала, од оне силе земља се за њом рушила и тако је настала клисура. А „када је стигла доле, где је црква, ала је онде и липсала“. (3в) По једној причи, изнад села Ржанице „био је неки вулкан“, а после је на том месту настало језеро. У том језеру је боравила ала, односно „змија са ногама“. Та ала је прождирала животиње које су долазиле на језеро да пију воду, као и народ који се није чувао. У селу Дренча (испод тог језера) неки човек је имао јаког јунца, који се – када је одлазио на језеро – сукобљавао („тукао“) са алом која је излазила пред њега. Ала није могла ништа јунцу, јер је то био неки аловит јунац. Да би јунац победио алу, ковач из села Дренче досетио се и приковао два ножа на рокове јунцу. Са тако учвршћеним роговима јунац је отишао на воду, а ала је изашла из воде и ступила с њим у борбу. У тој борби јунац је пробоо алу, она је страшно

рикнула и онако прободена се вратила у језеро. Након тога, дуго време је из језера ишла крвава вода. И од тада, ова ала се више није појављивала. (Зг) Жељинска ала је из Жупе отишла у језеро код Блаца. Дуго се о њој ништа није чуло, али после неког времена у тој области је почела пшеница боље да класа, а сељаци су сакупљали више летине. Сматра се да им је то донела ала, као некада када је у Жупи клас пшенице био тежак сто грама. Међутим, мештани нису знали где се она налази, све док се на сред језера није појавио велики цвет. Тај цвет није могао нико да откине. Чим почне невреме, први гром је ударао у ово језеро. Рибе је било више него икада и људи су са чамцима почели да је лове. Али, чим би запловили из воде би почеле да излазе варнице, и нешто их је давило и потапало у воду, тако да су једва извличили живу главу. После тога су почеле да круже приче о али. Такође, сматрало се да је ту, на дну језера, закопано Немањино благо, и многи су истраживали ово језеро. Међутим, нико није успео да стигне до дна и ала је све посетиоце језера кажњавала потапањем. Прича се да су се због тога „небеске силе на њу наљутиле“, па су околна брда почела да се померају и истискују језерску воду, тако да се језеро смањило. По казивању, можда је тако и ала нестала, јер се више није појављивала на површини, „а и риба се више није патила као некад“.

Змајеви

У области Жупе такође су забележене и бројне представе о змајевима, које се често преплићу са представама о алама – али и аждајама и чудотворним змијама – због чега је њихово изношење и разматрање такође неопходно.⁸

Представе о летећем змају, без других елемената

(А1) По причању из Лесковице, казивачев деда је био поткивач, али је извесно време трговао бакром. Једне ноћи је у атару села Брезовице (општина Трстеник) ишао са кравама после поноћи. У једном тренутку краве су се зауставиле, а неко светло је кренуло у њиховом правцу и дошло два до три метра испред њих. Након тога, светло се подигло и отишло преко планине према Врњачкој Бањи. Казивач је нагласио да његова баба (која је, заједно са дедом, присуствовала овом догађају) „то и дан данас зове змај“.

Представе о змајевитом детету и повезани мотиви

(Б1) Постоји веровање да змајевито дете нико (осим мајке) не сме да види седам година. Ако се деси да има два таква детета, мајка не сме да их састави – да виде једно друго. Другим речима, ако један син дође, другог мора

⁸ О алама и змајевима у општем српском и словенском митолошком контексту в. у: Раденковић 2001а, 559–561 (*хала*) и Раденковић 2001б, 206–211 (*змај*). Такође в. и: Зечевић 2008, 256–260, 260–265; Чајкановић 1994, 256–262, 266–272; Бандић 2004, 162–164, 164–168; Петровић 1998, 6–7; Пантелић 1998б, 200–203.

негде да пошаље. У супротном, они би се поубијали. По казивању – „то су змајеви и они не смеју да знају један за другога“. (Б2) По једном казивању из Латковца, казивачицина ујна је родила змаја. Дечак је имао крила испод мишке, а старе жене су јој говориле да га не износи, како га нико не би видео седамнаест дана. Међутим, неке жене су биле радознале, а једна од њих и посебно упорна, захтевајући од мајке да јој покаже дете. И кад га је она видела, дете је скапало. А да је живело, у седмој години би одлетело. И град не би могао да бије, јер би то дете штитило цело село. (Б3) Иста казивачица је испричала и да је „скоро чула да се родило неко дете – прсти му као код жабе“, али „седамнаест дана живело и није преживело“.

Опште представе о змају

(Y1) У Жупи је забележено веровање да постоје „аловити људи“, као и „аловите змије“, које су називане змајевима. Куда та змија наведе облаке, они ту иду, а где не да – не могу да прођу. Она води и воду из поља када је поплава. Присутна је и представа о змају као змији која има крст на челу и која сузбија облаке. Веровало се да змај брани поља од града и велике поплаве, као и да живи по облацима. По појединим представама, змај има главу, тело и јако дугачак реп, а „изгледа као дебела змија са четвртастом главом“. (Y2) С друге стране, у Жупи је забележено и веровање да змајеви настају од људи, али змајевите могу бити и животиње. (Забележене су и занимљиве приче о змајевитим воловима и коњима. Опште присутно је и веровање да се орлови, као персонификације змајева, бију са алом.) Змајевилуди такође бране свој крај од природних непогода, пре свега од града. Са живим бићима углавном не контактирају и живе сами, а могу се уништити сечењем њихових крила. Такође је забележена и представа да жена не може да буде змај, док змај може бити новорођено, још незадојено дете. Верује се и да су змајеви велики љубавници, који – међутим – могу бити веома опасни за своје „жене“. По народним представама, змајеви се често појављују код извора и воденица.

Завршни осврт

Представе о алама (аждајама) и змајевима⁹ – као што је већ наглашено – свакако чине један од најприсутнијих аспеката жупских митолошких веровања, а у том смислу се истичу и у синтезама (уп. Бандић 2004, 163; Зечевих 2008, 260). С тим у вези, на овом месту су изнесени посебно илустративни и инспиративни садржаји, почев од особених (пре свега за

⁹ У Жупи се у појединим представама жељинска ала назива *аждајом*, којој се приписују идентичне особине (уп. Чајкановић 1994, 261). Аналогно томе, и „народ у источној Србији је веровао да аждаја предводи облаке са градом (замењује алу)“ (Пантелић 1998а, 5). Исто тако, у митолошким представама балканских Словена чести су мотиви аждаје која чува језеро или извор и не да никоме да пије из њих (Krstić 1984, 24).

Жупу и околне области карактеристичних) представа о жељинској али,¹⁰ које се, квалитативно посматрано, наслањају на представе о змајевима (уп. рецимо Петровић 2000, 70). У контексту прикупљених и доступних података, жељинска ала се пре свега представља као владар атмосферских појава, са примарном функцијом заштитника своје области.¹¹ Она доноси берићет (в. 1а, 1б, 2б, 2в, 3г) и брани Жупу од непријатељски настројених митских бића (1а),¹² па отуда представља и важно обележје локалног идентитета.¹³ Штавише, представе о њој се шире и до једне врсте националног представника и заштитника,¹⁴ аналогно добро познатим релацијама митског језика који Турке идентификује као але, а Србе као змајеве (в. Чајкановић 1994, 261, 272). То се путем одговарајуће семантичке анализе, као и непосредних исказа самих казивача, лако преноси на квалитативну суштину односа жељинске и тутинске але. У наведеном смислу, представе о жељинској али се у многим аспектима могу повезати и са стандардним српским представама о змајевима као национално свесним бићима (уп. Петровић 2000, 354; Чајкановић 1994, 272). С друге стране, оне се могу повезати и са општим словенским представама, које су такође базиране на непосредној повезаности змајева са водом (уп. Гура 2005, 216–219). Истовремено, змајеви су, као и жељинска ала, бранитељи свог простора и борци против недобронамерних (комплементарних) митских бића, владара суседних / других области, који доносе непогоду и уништавају берићет (уп. рецимо Петровић 2000, 361).¹⁵

Осим тога, жупска предања и представе о жељинској али (као и о змајевима) у себе укључују читав низ разноликих мотива и митема, са извесним елементима космогонијског типа (уп. представе 1а, 1а, 3б, 3г, када је реч о настанку појединих места – брегова / брда, ливада, река, клисура – у жупском крају). Примера ради, мотив истицања (из воде / језера на врху Жељина / космичке планине) неколико река¹⁶ које су настале од крви жељинске але (в. 2а, 2б, 2в, 3б, 3г) је у овом смислу посебно илустративан. На

¹⁰ Када је реч о сродним митолошким представама, в. пре свега: Раденковић 2001а, 559–560; Павловић 1941, 295.

¹¹ По једној народној представи, сви облаци који су лоши оду низ Ибар и низ Мораву, јер ала не дозвољава да облаци пређу у Жупу.

¹² Осим овде изнесених примера, забележене су и бројне представе у којима се *жељинска ала* сукобљава са другим, непријатељски настројеним бићима, на пример са *алом станишинском*.

¹³ Примера ради, бројна казивања помињу жељинску алу у смислу симбола жупског вина (уп. представу 1а), као најпрепознатљивијег производа/обележја Жупе.

¹⁴ По једној верзији, ала је из свих држава доносила берићет у Србију (што је засметало Латинима који су дошли да је убију).

¹⁵ С друге стране, и када је реч о негативним аспектима, својства змајева и ала често се преплићу. Између осталог, „змај који прождире људе најчешће је вазан за дубоке стајаће воде (уп. аждаја, водени бик, ламја, хала)“ (Раденковић 2001б, 208).

¹⁶ Различите варијанте говоре о различитом броју река, од једне до више њих. По једном казивању, „све три реке које истичу из језера на Жељину – Расина, Коњска река и Предолска – текле су три месеца крваве“, након смрти але.

ове мотиве се надовезују и садржаји који планину Жељин (истовремено и извориште митски бременисте реке Расине; уп. Милинчић и други 2010, 19) представљају као једну врсту космичке планине и средишта света (уп. Елијаде 2003, 87–103; Елијаде 1999, 28–63), боравишта натприродног бића од изузетног значаја (уп. и Чајкановић 1994, 268). У наведеном смислу такође можемо тумачити и друге митске конотације жељинске але; рецимо – по једној од забележених верзија – наводи се да је живела у језеру на Жељину, „које је било мало али веома дубоко“, а по другој варијанти, „жељинска ала је живела у језеру без дна“.

Поред тога што непосредно влада олујним ветром, жељинска ала је представљена и као господар воде, тј. одговарајућег богатства (Зг)¹⁷ и – слично змају – водене стихије у најширем смислу речи (уп. У1).¹⁸ Представе о њој садрже – осим новијих елемената – и веома архаичне садржаје универзалног типа¹⁹ (који, свакако, превазилазе оквире локалне географије и потенцирају опште митске релације, на пример *култура – природа и своје – туђе*; уп. Bandić 1997, 193–201), а у Жупи је забележен и значајан број очигледно архаичних представа о змајевима.²⁰ С друге стране, поједини елементи жељинску алу повезују и са древним представама о владару атмосферских појава (чије карактеристике уочавамо већ у старобалканским протоцивилизацијама; уп. Тодоровић 2005, поглавље VII: 289–291, 310 итд; Чајкановић 1994, 262; Тодоровић 1997; Тодоровић 2004б, 212–215; Тодоровић 2004а, 172–174).

У сваком случају, разматрани комплекс, чије смо фрагменте и варијанте представили у овом кратком тексту, поседује више семантичких слојева. Посебно инспиративно је питање расветљавања *порекла* различитих садржаја и митета који сачињавају наведени митски комплекс. И у овом смислу, обимна прикупљена грађа²¹ је веома захвална за анализу, исто као и у контексту анализирања базичне митске *структуре* предоченог комплекса,

¹⁷ Исто тако, по једном казивању, из језера су (у време док је ала била жива) излазили овнови, коњи, волови.

¹⁸ По једном казивању, жупска ала је код села Будиловине изашла („превалила“) и изазвала да вода из језера поплави и опустоши ово село, чији су становници морали да оду. У другој причи, пак, жупска ала прориче да ће наредне године бити много града и да ће доста људи настрадати од грома. Осим тога, у већем броју представа је забележено веровање да ала предводи олују, град, провалу облака. О води у архетипском митском контексту в. Тодоровић 2004а, 181–193.

¹⁹ Између осталог, „кроз наше епско стваралаштво као митолошки лајтмотив преноси се идеја о симболичком убиству змије“, и „реч је о представи која је добро позната у готово свим древним митологијама“ (Петровић 2000, 341). А у вези с митологијом и симболичком гутања/прождирања (в. 1б1, 2в, 3б, 3в) уп. и Чајкановић 1994, 258; Прор 1990, 345–346.

²⁰ Примера ради, представа о змајевима који су истовремено и блиски рођаци и најљући противници (Б1) веома је архаична (Прор 1990, 336; в. и Тодоровић 2009, 75–77). Исто тако, и употреба броја седамнаест (Б2, Б3) такође указује на веома архаична веровања (уп. Будимир 1969, 216) итд.

²¹ На овом месту је изнесено само неколико илустративних примера. В. напомену 7.

чије је географско тежиште западни део Жупе. С друге стране, наведени митолошки оквир се у извесним сегментима укршта са комплексом предања о јастребачком змају²², Милошу Обилићу, Царици Милицы, Цару Лазару и другим косовским јунацима (уп. Марковић 2002, 46), карактеристичном више за источни део Жупе; за овај део се везују и разгранате представе о непосредном пореклу Милоша Обилића из те области (првенствено Мрмош и Лаћислед).²³ Управо сагледавање семантичких релација два наведена, кључна жупска митолошка комплекса – као два основна симбола и упоришта локалног идентитета – представља и један од најзначајнијих задатака будућих истраживања.²⁴

Литература и извори:

- Vandić, Dušan. 1997. *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*. Београд: XX век.
- Бандић, Душан. 2004. *Народна религија Срба у 100 појмова*. Београд: Нолит.
- Будимир, Милан. 1969. *Са балканских источника*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Гура, Александар. 2005. *Симболика животиња у словенској народној традицији*. Београд: Бримо, Логос, Александрија.
- Елијаде, Мирча. 1999. *Слике и симболи*. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевна Зорана Стојановића.
- Елијаде, Мирча. 2003. *Свето и профано*. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевна Зорана Стојановића.
- Зечевић, Слободан. 2008. *Српска етномитологија*. Београд: Службени гласник.
- Костић, Здравко. 1994. *Легенде винородне Жупе*. Александровац: Металограф.
- Krstić, Branislav. 1984. *Indeks motiva narodnih pesama balkanskih Slovena*. Београд: SANU – posebna izdanja knj. DLV, Odeljenje jezika i književnosti knj. 36.
- Кулишић Ш., Петровић П. Ж., и Н. Пантелић. 1998. *Српски митолошки речник*. Београд: Етнографски институт САНУ, Интерпринт.

²² Конкретни примери (када је реч о јастребачком змају) биће представљени у опширнијој студији. По С. Петровићу, „Јастребац је епицентар новије српске митологије“ (Петровић 2000, 351). Уп. и: Чајкановић 1994, 271–272.

²³ О митолошким садржајима који говоре о Милошу Обилићу као о змајевитом јунаку (у српским народним представама) в. рецимо у: Петровић 2000, 354–356, 361–362, 352–353 итд.

²⁴ У сваком случају, прикупљена грађа већ сада у потпуности реafirмише значај истраживања Жупе (у конкретном, локалном смислу), али и значај непосредних етнолошких теренских истраживања (у најопштијем смислу ове синтагме).

- Лутовац, Милисав В. 1980. *Жупа Александровачка – Антропологеографска испитивања*. Београд: Српски етнографски зборник 93, Одељење друштвених наука САНУ.
- Лутовац, Милисав В. 1976. „Жупски Александровац“. *Гласник Српског географског друштва*, свеска 56, бр. 2, 3–12.
- Марић, Марија. 2006. „Археолошки локалитети на територији Жупе александровачке“. *Жупски зборник* 1, 27–44.
- Марковић, Милош. 2002. „Топоними у Жупи везани за Лазара, Милицу и Милоша“. *Митолошки зборник* 5, 229–249.
- Милетић, Томислав. 2004. „Мрмош село Милоша Обилића“. Крушевац: Историјски архив – Крушевац.
- Милинчић, Мирољуб и други. 2007. „Општина Александровац – доминантне насеобинско-популационе карактеристике“. *Жупски зборник* 2, 45–64.
- Милинчић, Мирољуб и Дејан Сандић. 2006. „Општина Александровац – положај, основна обележја и однос према окружењу“. *Жупски зборник* 1: 9–26.
- Милинчић, Мирољуб и други. 2010. „Речна мрежа општине Александровац“. *Жупски зборник* 5, 17–27.
- Павловић, Радослав Љ. 1941. *Подибар и Гокчаница*. Београд: Српска краљевска академија, Српски етнографски зборник књ. LVI, Насеља и порекло становништва књ. 30.
- Пантелић, Никола. 1998а. „Аждаја“. У *Српски митолошки речник*, уредници Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић, 5–6. Београд: Етнографски институт САНУ, Интерпринт.
- Пантелић, Никола. 1998б. „Змај“. У *Српски митолошки речник*, уредници Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић, 200–203. Београд: Етнографски институт САНУ, Интерпринт.
- Петровић, Петар Ж. 1998. „Ала“. У *Српски митолошки речник*, уредници Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић, 6–7. Београд: Етнографски институт САНУ, Интерпринт.
- Петровић, Сретен. 2000. *Систем српске митологије*. Ниш: Просвета.
- Проп, Vladimir. 1990. *Historijski korijeni bajke*. Svjetlost: Sarajevo.
- Раденковић, Љубинко. 2001а. „Хала“. У: *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*, уредници Светлана М. Толстој и Љубинко Раденковић, 559–561. Beograd: Zepther Book World.
- Раденковић, Љубинко. 2001б. „Змај“. У: *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*, уредници Светлана М. Толстој и Љубинко Раденковић, 206–211. Beograd: Zepther Book World.

- Раденковић, Љубинко. 2001в. „Митолошки господари градоносних облака. Словенске паралеле“. *Зборник Етнографског музеја у Београду 1901–2001*, 445–453.
- Стојанчевић, Видосава. 1972. „Становништво и обичаји крушевачког краја у 19. веку“. У *Крушевац кроз векове*, уредник Адам Стошић, 143–166. Крушевац: Народни музеј.
- Тодоровић, Ивица. 1997. „Риба у обичајима и веровањима становништва источне Србије“. *Етно-културолошки зборник III*, 233–238.
- Тодоровић, Ивица. 2004а. „Феноменологија воде – општи митско-обредни контекст“. *Бдење 7*, 165–195.
- Тодоровић, Ивица. 2004б. „Прилог реконструкцији базичног митолошког кода српске народне религије – Митска бића Тамнаве“. *Гласник Етнографског института САНУ LII*, 205–225.
- Тодоровић, Ивица. 2005. *Ритуал ума – значење и структура литијског опхода*. Београд: Етнографски институт САНУ – посебна издања књ. 53.
- Тодоровић, Ивица. 2009. *Света структура – Трагање за јединственом основном културних феномена*. Београд: Етнографски институт САНУ – посебна издања књ. 71.
- Тошић, Гордана и Дејан Булић. 2006. „Нови прилози проучавању манастира Дренча“. *Жупски зборник 1*, 45–64.
- Чајкановић, Веселин. 1994. *Стара српска религија и митологија*. Београд: Група издавача.